НОКТЮРН b-moll

З-під лоба, з-під рівних дуг він посміхнувся до Роми: "Як було це largo? * Пальці обіймали Гриф скрипки, цупкі пальці, із шліфованими нігтями — пальці, пальці хисткі, не тремтливі, а потім здалось — лілейні била2, ні, ліяни, зашморгуючи, стискаючи петлю на тендітній шиї, пальці в кремовому потоці світла від лямпи під зеленим абажуром, пальці — кігті, й шліфування рожево вилискує в теміні, мабуть, світиться, пальці — стилети, тисяча стилетів. "Як вам видалось це largo?* Повторено. Голос у кімнаті, як у дзвоні, десять лун: "...це largo?* Ще раз — "це largo?* — і над скрипкою обличчя, власне, трикутник його. Довгий ніс — лінія, риса на щелепі — лінія, чоло, брови — лінія. Засміявся — широкий рот, тонкі, надто червоні губи, так якби щолиш пив вино.

*b-toll — сі-бемоль мінор. 2 Лілейні била — стебла лілії. * Футрина — одвірок.

4 Бот-сЬог (нім.) — хор кафедрального собору.

Рома увімкнула світло, брижі кремового потоку втишились, зелень абажура послабла, виринула софа, фотель, футрина3 білого вікна під теплою завісою, картина-квіти, зажмурився. "Вам так хочеться, Ромо?" І витер пальці. Скрипка лягла у фіолетний плющ футляру, як у труну. Підійшов до радіо, увімкнув, бачила спину його, в сірому з червоними смужками, кремовий колір сорочки й на тім'ї ледь-ледь видний промінь лисини. В білявому волоссі він те-рявся. Озвався Берлін, уривок пісні, співали діти з Dom-chor'y4,

forte-forte заревіло: кімната-дзвін сахнулася. Ще, ще тепер спробуємо — короткі хвилі, звичним рухом, тільки повернути кляпу2, ввірвався вальс вже зовсім неймовірним forte, аж хрипіло в кімнаті, стишив, Відень, звичайно Штравс. "Що ви думали, дитино?" Поклав свою руку на її. Була суха й гаряча. Другою добув цигарницю, відкрив

металічним клацненням, простяг мовчки їй. Прикурили від вогника, мастодонтської кресалки, що стояла на столику, біля його фотографії в уніформі. "Про що я думала?" — Ромі видалось, що у неї на щоці пушинка, вона змахнула її, але її не було, власне. "Я думала, що ви — німці, по-своєму якось відчуваєте Шопена. Для цього треба бути восени у Варшаві, особливо в старому місті, коли місяць падає зукоса в заулки". Він посміхнувся риб'ячо, облизав губи. "Я думаю теж, що Шопен усе ж таки більше слов'янин. Ради Бога не повторюйте це моїм підвладним, — він посміхнувся ще більш риб'ячо, вдоволений з калямбуру, — ми його граєМо шорсткіше, вривчастіше". Він підвівся, пройшов до шафи. Вальс уже скінчився. "Поставте Будапешт, — сказав не обертаючись, — яку-небудь мадярську дурницю. А, Ліст, — зловив клапоть мелодії, — рапсодія..." Він підспівував разом із музикою й наливав чарки. Подивився на світло — конуси скла заворожили чудесний шарлат3. "Кров", — подумала Рома, і її вії обважніли. "Prosit, — повернувся він до неї, — па zdrowie..."4 В цій теплій, аж душній кімнаті скрипіла долівка. Матовий паркет, брунатні стіни відбивали шерех, репродукували кинені давно голоси, скравки5 речень, віддихів. Ромі здавалось, що вони не самі, але ні, вони були таки самі й ця рапсодія й вино, шарлат вина. Вона вловила запах троянд, що стояли в вазі. "Ну й що ж — він поглянув на годинник, — пробачте, я згадав про службу, але ще час. "Schnaps ist Schnaps, Dienst ist Dienst" Німецька мова знечев'я прозвучала у нього товсто, як кнурячий карк, а може це діяла банальність прислів'я. Пили ще й ще. "Ви сьогодні розстроєні. Музика?" Рома кивнула. "Справді — музика?" Він кинув цигарку далеко,

під піч, що жаріла. "Але ви не граєте Шопена шорстко, Гельмуте, — відгорнула Рома браслет і дивилась в перегин руки. — Звідки ви взяли, що ви його шорстко граєте?" — "Може, я не німець? — його сірі очі звузились, він ось-ось вибухнув би реготом, — я таки справді не зовсім німець, мої предки походять із Чехії. А ви бачили Гільдеґард? Це моя нова секретарка. Я її привіз із Берліну. Ein netter Kerl1, правда?" — "Що ви робили в Берліні, Гельмуте?" Дим заслонив їх. Говорили через мряку — в мряці блимало вино-троянди. "Пусте. Розмови й розмови. Два налети. По тисячі літаків, можна здуріти. Але люди тримаються. Ви не знаєте

берлінців, це твердий нарід. Але імперіяльну політику робитимуть. Може, згодом і з музикою, бо тепер війна й все інакше, гостріше. А втім це все дурниці. Кватч2. І політика кватч". — "Але ви любите політику?" Знов димова завіса. "Дев'ять десятих німців ні в що не вірять, ні в перемогу, ні в призначення раси. Але роблять це: раз із страху перед карою за несповнен-ня наказу, два — щоб добре жити хоч один день, три — через amare регіге3". — "Як ви, так гадаю". — "Зовсім слушно, ganz richtig* — я — кондотьєр, я люблю життя, але не так надто, щоб воно мене в'язало. Я люблю владу, але не як бюргер. Плюс музику. Це друге, а перше — це гомін германських віків, щось фрідріхівське — наказувати, іменно могти наказувати, друге — атавізм сентименталізму. Кожний німець несе в собі Шіллера й Бетговена. Або ні — Вагнера, Бетговен надто космополіт, Вагнер, зрештою, досить вирахуваний романтик". Дзвоник переразливо залящав з передпокою. Рома здригнулась, вона ловила вже себе часто на цій недоречній нервовості. Гельмут вийшов. В коридорі топтались, говорили. Гудіння басового голосу й карбований Гельмутів. Стишено. Рома відкинулась на подушки, гаптовані розляпистими квітами, мабуть, айстрами. Як давніше не спостерігала тут цієї безкрайої безсмачности. Люксус5 парвеню. Люксус грабіжників. Закрила очі: побігла вулиця з рядом притьмарених ліхтарень, сніг на тротуарі, мокрий, пелехатий сніг, як пудель-цуцик. І на розі цукерки з рожевого сурогату, домашнього виробу; їх продавала жінка, коли жінки не стало — продавала дівчинка. "Де мама?" — спитала тоді знехотя. "Забрали в ла-панку"1. Дівчинка відмахнула русу кіску й подивилась у синій присмерк саду. Круки дерлися, збирали щось біля тумби. їхав віз із сіном. Із-за рогу вдарили постріли — біг чоловік без шапки. Блідий, з чорною чуприною, але біг легко, як бігун. За ним важко гупали чоботи. Біля тумби чоловік упав. Кров зчервонила сніг. Вояки підбігли й били його прикладами.

Шнапс є шнапс, служба є служба (нім.).

• Шарлат — густо-червоний колір. 4 Прошу, на здоров'я (пол.). Скравки — уривки.

1 дуже голосно (іт.).

2 Кляпа — клапан.

1 Симпатична маленька (нім.).

2 Кватч (нім.) — дурниця, нісенітниця.

3 Любов загибелі (франц.).

4 цілком правильно (нім.). Люксус (лат.) – розкіш

Гельмут заклацнув двері й увійшов. Весь у димовій імлі — мов принц Просперо на причалі — майнуло, закрила очі знов — вино горіло, ви знов обважніли. Гельмут підходив ближче — паркет скрипів. Велика лямпа погасла. Знов (Рома все бачила крізь вії й імлу, як у серпанку) кремове світло поплило з кута в кут, але карти-на-квіти стахла, й фотелі, й вікно. Гельмут вовтузився біля радіо. "Ми пропустили звідомлення верховного командування. Але повторятимуть". Від тафлі2 апарату з цифрами скалі била синява. Апарат був голляндський, з якимись каравелями. Лице його блискало з пів-теміні, усміх, як скрегіт дзьоба, губи — сині-сині, аж чорні, пасмо чуприни, непорушне, кам'яне, як на різьбі Арно Брекера. "Лондон... Бресляв — Germany calling — Paris, ах, Paris3 — Москва, Чайков-ський — Ні, не те... а ось Београд, Беоґрад — нехай..." "Нехай", — прошепотіла Рома. Чарка була в її руці. Гельмут підійшов знов до шафи і прийшов, обпалив її. Рома випила, все так же лежачи на подушках, із закритими очима, і чарка випала з руки, випала м'яко, беззвучно на килим. Гельмутове обличчя наблизилось, але все ще була синя завіса між ними. "Я так давно не грав, — вона чула дотик його голосу, але ще не знала, чи не хотіла знати, що це його уста, — але мені треба грати. Я тільки тепер розумію, що музика це як трунок". Вона посміхнулась про себе, але він помітив. "Чорна кицька, котик", — кинув він у м'якість килима. Завіска тепло шаруділа. "Шкода, що нікого нема, я б наказав кави, але доброї, міцної". — "Я потім зварю, — слабо відповіла Рома, — але мені треба додому, мені так треба додому". — "Нічого, залишитесь тут, я вийду, але не надовго". — "Не випадає", — засміялась п'яненько Рома, і знов завіска

зашелевіла, а з тафлі апарату поплив струм синього блиску. І повз Гельмутів профіль ця синява йшла, вливалась у кімнату, в кремову повідь і мішалась із нею, а тоді раптом мряка впала, і Рома побачила все гостро, в фокусі. Пелюстки троянд, що обсипались на скатертину, і ряд книг на полиці, все над Гельмутом, над його головою, що була несподівано близько зі своїм раптовим вирізом губ і рискою посміху. Ритм, рівний ритм пройняв усе тіло, воно зовсім не було обважніле. "Гельмуте, — прошепотіла Рома, — що там хотіли від вас?" — "В N забито двох наших людей". — "Що буде?" — "Розстріляють закладників". І кімната, мов чарка, занялась, шарлатні хвилі вина запінились враз із клаптями синьої завіси, що обірвалась, барка з музикою знялась і поплила.

Забрати в лапанку — заарештувати. 2 Тафля — кришка.

"* Німеччина кличе — Париж, ах, Париж (англ.).

1

Телефон пробудив Рому. А може, це було від холоду. Вона прожогом зірвалась. В кімнаті було зовсім темно — не було навіть кремової смуги, синіла лиш тафля й апарат повторював безглуздий шифр: "11-13-43-48, повторюю: 11-13-43-48..." Гельмута не було. Рома знала, хто це дзвонить. В автоматичному дзвінку щось таїлось, що його тільки вміла відрізнити. "Тут 323-15". Упав клапоть снігу, довгі вулиці, міст, передмістя. Голос говорив розхвильовано, далеко, дуже далеко: "Fräulein Roma1?" — "Так, дядьку Петре, Рома". Говорив по-німецьки, але з ледве помітним твердим акцентом, тірольським чи що. "Нема чого непокоїтись, — сказала Рома, — все в порядку". — "Але мати хвора, треба при-спішити. Чекаю. Коли ж від'їзд на провінцію?" — "Ще невідомо". Павза. Павза. Хтось думав. "До побачення, Ромо". — "До побачення, дядьку Петре, до завтра". їх роз'єднала далечінь, снігова пустеля. Рома ввійшла в коридор, до ванни, увімкнула світло. В дзеркалі брязнуло її обличчя. На щоках рум'янці, як цегла. Вода мірно цяпотіла з крану. Рома провела рукою по чолі. Вони, ті там, на другому кінці телефону, чатували на Гельмута. Вже п'ятий тиждень, якраз з того часу, коли вперше почула його скрипку. Цей дім на

3-й, у кравчині, в третій кімнаті. Двоє на канапі, один у кріслі, біля столу, з нотатками. "Його пильнують, чортового сина", — кинув один із-за папіроски. "Тож, власне, — подивився той за столом на Рому (у нього обголена голова й миле обличчя агронома, чомусь обов'язково агронома), — від Роми будемо ждати "цинку"1, коли виїздить і як. Тоді обставити. З револьверами й гранатами. І вже не втече. Котрийсь таки його досягне". — "Обов'язково, — задьористо кинув третій, на канапі; хлоп'я, мабуть, столяр, у них губи завжди товсті, закопилені, наче б дмухали, — я вже його підкошу, диявола". Тіні, тіні, тіні. Кравчинина дитина плакала. На вулиці — хляґа2. Через сіру сітку плями ліхтарень. В хмари вдирається вежа церкви. В стороні двірця квилять паротяги. Тіні зійшлись і розійшлись.

* Панянко Рома (нім.).

І пальці водили смичком. І це гостре обличчя вимріювалось з усмішкою настирливим спогадом привиду, вирізком із книжки, як вірш. Обличчя то зникало, то виринало в мряці, в темряві, то осяю-валось, як у грозову ніч, обличчя, як зоря, таким переливом-мерех-том-тремтом. Рома переставала вірити в любов, у весну, що неодмінно прийде, навіть у день, ця ніч нехай була б, нехай, нехай — тільки не знати, тільки нічого не бачити, тільки слухати й западатись у темінь, плисти з баркою, колихатись. Справді, це все було, як хвиля, що нахлистує, відбирає віддих.

З-під ліхтарні виходила тінь, ішла поруч. "Ну й як, товаришко, коли ж "цинк"? У нас все готове. Ждемо тільки вас". Тінь відходила кострубато. Телефони стали безпечніші, ніж ці зустрічі. З дядьком Петром можна було говорити навіть при Гельмутові, коли знечев'я між ними наполегливо ліг дзвінок. Втім, сам Гельмут дозволив зичливо користати з апарату. Вона говорила йому, що це дзвонять із дому. І голос відходив невдоволено, нашорошено, розчаровано. П'ятий тиждень.

Рома закрутила воду. Стало тихо, але з кімнати дерся все ще тупою безнадією голос: сорок п'ять — шістнадцять — три, повторюю: сорок п'ять...

1

Рома торкнула футляр, труну скрипки. Навіть провела рукою. "Боже, я його так люблю", — і знечев'я попала в пустку. Нікого, тільки вона. Кроки на сходах — ні, не сюди, вище. Цей дім, як казарма, як перманентна вартівня. День і ніч ходять. Цей хлопець із закопиленими губами не столяр, бачила його вчора в ресторані, кельнер. Він кидатиме гранату, напевно. Такі добре кидають. А крізь чорне віко труни скрипка яскріла струнами. І пальці яскріли. Цими пальцями він пестив Рому по голому плечі, по руці, по зап'ястку. І усміх цілував усміх, але вона не сміялась, ні — вона тоді хотіла кричати, як дурна гістерична баба. Але слово не спурхнуло. Воно б убило. Пити, пити й пити. Шарлат вина й шарлат уст, шарлат шаленої ночі, щоб тільки ранок не прийшов ніколи, білий, як смерть. Гельмут лежав біля неї, спав. Ніжніший за тихий зідх струни, ніжніший від тієї ночі, що як хвиля забуття. Гельмут — володар.

1Цинк (нім.) — натяк.

2 Хляґа — негода, сльота.

Чи це був сон, чи яв? Спіралі, спіралі променистого, салатного кольору, враз із віддихом ритмічно колисались, бігли, оперезували краєвид. Краєвид прикрий, склистий, доми з матового скла й вікна в двір матові теж, а в гарах1, у оточеннях стін ртутні струмки. Світлість належно сліпуча, аж до червоности, до фіолетности в очах. Потім замети снігу, теж салатного кольору, що переходять у синяву, і кожна сніжинка іскриться, мов іграшкове срібло на ялинках. Кругом шерх ночі.

І дивно — цей краєвид був знайомий, адже ж він був Роминого міста, нутра котрогось із пасажів, модерних будинків, але чому таке тремтіння,

такий безконечний рух частинок, електронів, чому таке магнійне освітлення, така червонаво-фіолетна сліпучість?

.

З церкви гримів орган. Іноді так голосно, що хотілось затулити вуха. Він гримів, як пожежа, як повідь, недаремно юрба вирвалася з надри церкви тисячоголовою масою. Майнуло обличчя священика, — пуцулувате, лисаве, але його горло, мов залізо коване — голос, від якого ноги прикипали до землі. Він підіймав руки вгору, він говорив і то в гуд органів — вогненну ріку з боків ще лоскотали вогники. Потім юрба метнулась, сахнулася вбік, постріли ляскали сухо, як бичі. Ще й ще. Потім обличчя, роздерті гримасою, дамські капелюхи набакир, смужка крови від уст на підборіддя, перекинений трамвай, спіралі дротів і крик. А раптом усе зникло, і ввійшов Гельмут. Од сліпучих електричних сонць, — це був вибух магнію, — але він тривав весь час, тому рябилося в очах — на його комірі грали срібні блискавки відзнак. Священик метався, як угор, лиса голова блищала ззаду, він стих. Він застиг у якомусь безглуздому положенні. Він був розпластаний, як жаба, але стоячи, його пришрубу-вали за руки й за ноги до темної споруди. Гельмут стояв, похитуючись на розставлених ногах, у блискучих чоботах. Священик став зойкати. Його били. У світлості літала чорна палиця, вона, як Рома завважила, пружилась, дотикаючи плечей священика. Цей зойк ви-шрубовувався1 в мозок, це скоріше був рик. Гельмут посміхався. Священик обернув обличчя — воно перекосилось, на чолі блищав піт великими краплинами, з губи текла чорна слина. "Los", — крикнув Гельмут, "wir kommen nicht weiter!"2 Кожне слово впало, як металевий шаг. Нікель, нікель, нікель. Гельмутова рука в сірій рукавичці. Він іде коридором — обабіч за ґратами-стінами люди, лежачи, сидячи, навкарачках. Палець Гельмутів показує — цей, цей, цей — Створіння пролазять крізь фіртку в ґратах і бігом по коридорі, недоладні, кострубаті постаті. І знов у тій самій світлості чавунні сходи із прикрим шаркотінням підошов. Дехто ковзається. "Los, los!" — Гельмут нагорі, він дивиться в це цямриння сходової криниці. Люди біжать надвір, їх гонять надвір. Гельмут закурює цигарку. Надворі перші постріли. Як тріщання

ломаччя в серпневому лісі, як шишки під ногами. В цьому процесі немає нічого індивідуального, це як конвеєр. Жовті, сірі, землисті обличчя, інстинктивний рух рукою, щоб закрити лице, і покіс падає, обвалюється на ожеледь. Русява жінка простягає руку, вона навіть посміхається, з вилиці дзюрчить тепла, чорна рідина, вона обіймає чобіт, але ляск — і вона, як усі, падає в яму, метнувши дощем брудно-золотого волосся.

* Гара — жолобок

Гельмут походжає й тут. Його профіль під військовим кашкетом значно гостріший, ні, це навіть не він, коли б не посміх, що скрадається обличчям. Від цієї склистости скнарого краєвиду, від цієї каскади одноманітного до безкрайої нудьги світла його лице сливе прозоре, видно кожну жилку, кожну заглибину. Але це ще збільшує таємничу магічність його. Він і тут ходить, мов принц, мов легкий, пір'ясто-легкий чаклун-володар, і це почуття його наповнює, мабуть, неймовірною насолодою. Він посміхається, він гладить себе рукавичкою по підборідді, він жмурить очі — мабуть, не від надміру світла, а від внутрішнього, безшелесного реготу, він нахиляє голову вбік, як тоді, коли грає менует Моцарта.

Менует, звуки пливуть, і тілища шубовстають у прірву автомашини. Вояки обтирають руки об штани, руки в мазюці або в крові. Ляскоту вже не чути. Котрийсь несе жінку, її голова відкинулась, і злива коси досягає ожеледі. Очі її міцно стулені, повіки сині. "Hübsches Weib"1, — киває офіцер, схожий на сутулого крогульця, Гельмутові. Гельмут іде нагору.

*Вишрубовуватися — вгвинчуватися. 2 Почали, ми далі не заходимо! (нім.)

І менует знов знесилює сон. Крізь вії, що хочуть, але не можуть відкритись, ллється музика, як проміння. Склисті стіни домів, мури, що взялись інеєм, кров на мерзлому снігу, від сліпучих ліхтарень — чорна, все целине, синіє, майорить, але вже не сліпить. Рома відкриває очі. Крізь

штори береться день. Салатні косини падають на ка-довб фотелю. Від печі, що жевріє особливим, як кожного ранку, не гарячим, але малиновим, ніжним жаром, б'ють релі на стіну. Біля печі сидить Гельмут. Він гріє руки. "Ти вже тут?" Посміх крадеться, мов день. "А священик?" Брови вгору. "Який священик?.." Менует обірвано.

Декілька вулиць далі, декілька вулиць у прозолоті грудневого дня. Галич2 на штахетинах міського саду, а голий, безголовий пам'ятник, цоколь, посічений кулями, дзвінки ґринджолят1. "Ми призначили остаточний термін на завтра, незалежно від вас". Голос прозвучав, як із залізного горла ("у того священика таке залізне горло..."). Обголена голова того, першого, неодмінно агронома, в со-няшному, нетеплому світлі виступала огрядніше й повільніше. Він наче був вдома, встав від чаю, від теплої кицьки, від канапи. "Ви нам потрібні для відчинення дверей, Ромо, далі — хлопці кидаються в кімнату й січуть його з автоматів, двоє криють сходи, троє вхід, авто стає за рогом. Бачите, скільки хлопа на таку невелику пригоду". — "А попередній плян?" — спитала Рома, й їй ставало млосно. "Попередній плян після обміркування видався непевним, воліємо втратити більше людей, але треба зліквідувати остаточно. Навіть, коли плян провалиться, то хоч не надаремно".

*1 Вродлива жінка (нім).

2 Галич — ворони.

3 Ґринджолята — маленькі санки.

Він і справді почухав кравчинину кицьку, що підбігла до нього, за синявим вухом. Кицька вуркотіла. "Звичайно, панно Ромо, — він підвів на неї прозорі очі, — найраціональніше було б, коли б ви самі його зліквідували. Маєте до цього безліч нагод і себе не наражаєте. Але у нас таке враження, що ви, панно Ромо, взагалі не хочете його ліквідувати". Рома засміялась, здригнулась і знов засміялась.

"Наказуйте. А втім, я ніколи ще нікого не вбивала". — "Тож бо то, тож бо то, — залізом озвалось горло, — може не послухати рука, схвильовання тощо. Краще вже це ми зробимо. А я подзвоню ще вам, коли саме. Точно". Він ще занотував собі приблизний план занять Гельмута на сьогодні й на завтра. Рома подала хаотично й неправильно. "А цей панок, — холодно сказав наприкінці агроном, — вчора добру парню справив. Сто тридцять закладників, відразу, без на-думи. Багато жінок".

Рома згадала жінку з закритими очима під дощем брудно-золотого волосся. "Яка глупота, це був сон". Сніг падав клаптями. Дзвонили трамваї, ґринджоли. З відкритих дверей барів валила пара. Люди ішли пити горілку. Дівчинка продавала медівники, мегафон силкувався перекричати хугу. Трамваї відходили, мов смереки, обвішані шишками — натовпом. І Рома йшла крізь цю хугу й вітер, крізь темінь і млу, й клапті снігу били її по чолі, й їй забаглось — ремінісценція теплих, гомінких барів, — пляшок, що взялись інеєм, алько-голю, як вогню, щоб ним припекти, випалити якийсь веред.

Гельмут дивився, як хлопець з ресторану розставляв пляшки, стіл накритий був білою скатертю, велика лямпа горіла. Радіо принесло свінг1, і Гельмут навіть походжав у його такт. Він вийшов у коридор, дивився, як Рома скидає свої боти, й брязкотів у кишені дрібною монетою. Був як хлоп'я. "Я не чув, коли ви вийшли, я спав, МепБсЬепзкіпсІ2, як я сугубо спав. А вас не було цілий день?" Він обняв її, і вони так увійшли в кімнату, а він забув на мить, про що її питав. Хлопець накрив і зник, а Гельмут стояв і милувався грою хрусталю. "Сьогодні маленький фест* у нас, — засміявся, — буде Сепп, і Міллер, і Гільдегард, і ще дехто..." Рома гріла руки в зарукавку. "Може, гратимете?.." Радіо згасло. В ній було, мабуть, щось наполегливе, коли він згодився. А може, сам того хотів. Вона завважила, що його хлоп'яча веселість була сновидна, штучна. Рум'янці нездорово горіли на його землистих вилицях, очі дивились здалека, із темних проваллів. Був утомлений, надто утомлений. Вона знов придивлялась, як його профіль нахилився до скрипки ("Як там..."), і пальці застигли мертво, цупко, якби взяті

морозом. Гриф нахилявся до неї, і цей яструб'ячий профіль і очі в ямках — ненатлі1. — Грав Равеля. "Ну й як?", — спитав він, скінчивши.

1 Свінг — танець.

2 друзяко (нім.). * Фест — свято.

"Das war einfach wundervoll"2, — відказала Рома. Він налив вина, але ще не віднімав скрипки. "Ви страшний народ — німці", — тихо озвалась Рома. Його рум'янці спалахнули шарлатом. Він дивився, як і колись, на вино через чарку. "Комплімент?" — "Ні, просто так, заввага". Він взяв декілька позицій. "Ба, ми хочемо бути страшні, але ми не страшні. Бог дав нам пророка Ніцше, але він говорив до маленьких людей, до надто людяних людей, і ми все взяли на віру, зостаючись у душі Вертерами". Знов позиція. Рома випила вина, і воно опекло її. "Єсть справді страшний народ, Ромо. Це англійці. Нам треба ще століття стояти лакеями за кріслами англійських есквайрів. Цей народ не має нервів, він є завжди паном. У всіх обставинах джентльмен. Ми ж хочемо бути панами, але не можемо. В останній хвилині, в вирішальній хвилині найбільш панський із нас стане холопом. Ми — холопська нація, Ромо, і тому ми не страшні". Він знов почав грати: уривок Ноктюрну b-moll. Він грав його сьогодні не так, як учора. Грав, як утомлений віртуоз. "Я міг би заробляти добрі гроші скрипкою, — посміхнувся він, скінчивши. — Коли ми програємо війну, я виїду до Арґентіни й буду робити кар'єру скрипаля". — "Звідки цей дефетизм1?" Він знизав плечима. "А смерти не боїтеся?" — знічев'я промовила Рома, ставлячи склянку, і склянка тихо брязнула. Гельмут сховав скрипку в її футляр-труну й застиг, відчинивши цигарницю. Його устами скрадався посміх.

"Ich glaube an keinen Tod: sterbe ich gleich alle Stunden, So habe ich jedesmal ein Besseres Leben funden..."4

— Так сказав Анґелюс Сілезіюс, — додав він за хвилину. Дзвоник задзвонив. Рома увімкнула радіо. Арія Каварадоссі поплила з далекого Міляну. Гості сходились.

1 Ненатлий — ненаситний.

2 Це було просто чудесно (нім.).

3 Дефетизм (франц.)— зневіра в перемозі.

4 Я не вірю у солодку смерть, помираючи щогодини

і щомиті

знаходячи краще життя... (нім.)

Поки Гельмут приймав гостей, Рома підійшла до телефону. Він знов покликав її знайомим дзерчанням. Вона знала, хто це був. І дивно — перед ноктюрном вона б ішла до телефону інакшою, не такою, як тепер. Ноктюрн відсунув усе. Ноктюрн той самий, що ним скрипаль її дратував і заспокоював, заворожував, надив і губив. "Fräulein Рома? Тут дядько Петро. Заповідаємо відвідини на завтра, на восьму. Будьте вдома". Але ж завтра неможливо, дядьку, завтра ми виїздимо на два дні". — "Так?" — "Так". Голос замовк, хтось стояв, топтався на другому кінці нерішуче, вішати слухавку чи далі говорити. "До побачення, Fräulein РОМО", І навіть дріт передав урчання залізного горла. Так говорило тільки залізо. Рома відчула погрозу. їй вже не вірили. Вона була певна, що вони завтра прийдуть, незважаючи ні на що, прийдуть, щоб зліквідувати остаточно його й, може, її. І їй стало неймовірно весело. Так, якби була страшенно п'яна, давно вже п'яна, добре таки п'яненька. "Куди так виїжджаємо завтра?" Підійшов до неї затираючи червоні руки сутулий кнурикСепп. "Це не я, це дядько Петро, — сливе крикнула Рома, і всі оглянулись на неї, — кумедний дядько Петро". Німці ще не були п'яні й надробляли кострубатою чемністю. Це була Гільдеґард — красуня з Берліну з

нахабними, безсоромними очима й видавалась навіть в своїй сукні голою, роз-кішноголою. Далі Сепп з відстаючими вухами, Міллер, елегантний красень, шварцвальдка Ельфі, ще якісь військові з волоссям їжаком і колючими очима шпільців. А Гельмут стояв посеред них, принц, майстер, джентльмен з його високими раменами, яструб'я-чим лицем, пан серед черні, Просперо серед грубіянських, твари-нуватих, таранкуватих калібанів1, володар — хлоп'я, чудо. Вони розгощувались вільно, як співробітники з тисячею спільних інтересів. Вони гоготали, реготались, бряжчали келехами, їли й курили, танцювали й співали, а Гельмут сидів, відмахуючись від їхніх голосів, як від настирливих мух. Він дивився на Гільдеґард, був це випадок чи зумисне, і очі його блищали, очі з ямин блимали ненатлими вогниками, але тільки Рома, тільки вона встерегла б їх.

• Калібан — тут: зла людина, потвора.

1 Бурш (нім.) — член студентської корпорації, студент старших курсів. Галайстра — тут: натовп людей.

Була 11. Ще дев'ять годин — і пила вино, й повідь золотого лікеру текла крізь снігову скатертину, а в ній танули обличчя, келехи й квіти. Від танцю здіймався вітер, кетяг троянд облітав, пелюстки плили золотою рікою, а на дні її, як Лореляй, золотокоса Гіль-деґард, ця з хижими ніздрями, з точеними колінами, нахабна жага з проклятими устами. Веселились, як вдома — в Шварцвальді, в Шпесарті, в Ґерліц, в Остероді, в Дюссельдорфі. Чад заволікав кімнату, червонавий, облудний — німці кричали крізь чад, побравшись, мов бурші1, попід руки, гойдались і співали. Сепп зняв блюзку, його спина з підтяжками і впертий, ситий карк, відбивала кнуряче, товсте животіння. Він захмелів украй і хотів був улізти під стіл, щоб кувікати, але все ж тут були не всі німці, він беркицьнув у другій кімнаті на софу, і йому снився, мабуть, золотий струм Ілле-ру й стадо свиней на зеленому взгір'ї. Було прикро-весело. Було лиховісно-весело. Міллер продеклямував Отто Бірнбавма про життя, що все одно закаляне, про життя без глузду, але Рома не могла збагнути: адже ж ці люди були нормальні, надто нормальні, а повз усе в

них була трагічна понурість. "Ба, — скрикнула вона про себе, — це ж бенкет катів". І знечев'я із визволеною тверезістю вийшла в другі кімнати, упритомнила собі огидність і тієї золотої лікерної ріки, й білої скатертини з винними плямами, й кувікання Сеппа, й монотонний свінг, і понуру, штиво-урядничу розбещеність п'яних. Стала біля вікна, в теміні. Напроти, в синьому мариві снігу, на вильоті вулиць плямою жеврів ліхтар. Людина потопталась і пішла, щоб знов вернутись. "Обставляють", — подумала Рома, ще сім годин сорок хвилин. їй до болю захотілось почути Гельмутів голос, Просперів голос серед галайстри2. "І смерть не страшна, з ним зовсім не страшна; коли б ті лиш пішли собі, далі кудись, пити, жерти, кувікати, бити себе по спинах, реготатись, гоготіти..." Але Гельмута не було. Хтось підійшов до неї: "Я вас шукаю, Fräulein", — з келехом в руках Міллер — цей расовий красень, цей убивчий, як їй шепотіла дурненька Ельфі. Його очі посоловіли, але все ж він тримався добре, крихту нахабніше. "Вам нудиться між нами?" — смуга кремового світла з кімнати, далі шерехи, шепіт, шарудіння, й темінь, і півтемінь, і знов салдатська Лілі Марлен. Рома озирнулась. "Я шукаю Гельмута", —їй стало холодно. "Гельмута нема, він занятий, — і Міллерові уста подались, розплились винуватим посміхом, — Гельмут там — із панною секретаркою", — це було донощицтво, бліде, поліційно-відкрите, без тонкощів. Так, Гельмут був там, у третій кімнаті, можна було заглянути — на канапі жевріли, блукали вогники від цигарок. Ці пухкі, гостро викроєні уста, ці нахабні, пронизливі очі, цей низькуватий, жалібний голос. Ось що його надило. Келехи зустрілись. Від Мілле-рового обличчя пахло солодким перегаром, і посміх заковзався десь над устами. Але кругом усе стало напрочуд одноманітне — як вазон, як столова нога, як буква газетної статті. Келехи брязнули, розсипалось скло, відламки знов м'яко впали на килим, радіо догасло, як ватра, пелюстки обкидали собою килим біля вікна, і все посіріло — рура, куди тяглись пляшки, руки, келехи, пальці, і знов келехи, уста, й солодкий перегорілий лікер, і німецькі слова, й шлезький акцент, і нічого, і знов нічого, і тільки б швидше день і пелюстки, пелюстки й ніч.

Ноктюрн продовжувався. Ноктюрн — тиха лункість місячної ночі, шереху листопадового листя, шепоту тіней з наростанням далекої хвищі,

хуртовини. Ноктюрн Ь-toII. Але Гельмут був зовсім інший. Він лежав, він вився на канапі, горілиць, з руками під головою — із зеленкуватим обличчям. Він шльохав, він тремтів усім тілом, і його очі викотилися з ямин, його очі заходили млою. День, що лиш бряжчав, але не скрадався, ішов сутуло, мов кат, простою дорогою. Фургони, машини котились по ожеледі, цокотіли підкови. "Чи ти не бачиш, що кругом кров, чорна, згустіла кров", — квилив Гельмут, називаючи Рому на "ти", дивно; не дивився, але знав, що вона при ньому. Краплинки поту котились по ньому, він тремтів, він шелевів губами, хапався пальцями за повітря, хотів тримати Рому за руку, кругом наступали видива, але Рома їх не бачила, в кривавому чаду брели вони, по коліна в крові — так вирвалось йому й застигло на смажних устах. Він не пізнавав її, він запався в якусь молочно-безіменну, тягучу імлу, і раптом із тихим скавулінням, із неміччю нездари замовк, ухопившись судоргово за Ромину руку. "Підлота, — промайнуло Ромі, — тепер я його сама зліквідую, сама без них..." Він підвівся й поправив чуприну. Поставив ноги на підлогу. Нікого не було. Всі давно розійшлись. "Це зі мною іноді буває, — посміхнувся він, — якийсь дивний розлад. Треба піти до лікаря". Він чесав чуприну, машинально відгорнув її, добув цигарницю. "Ви дивувались, — знов посміх кволо й криво повис на устах, — сам того не терплю. Це все пияцтво й музика". Він пройшовся по кімнаті. Погладив скрипку, що лежала на столі. День вийшов уже на добре, непривітний, тяжкий день людської ери. "Людина буває весь час, як холодне залізо, — кинув він проти себе, — а потім розвезеться. Примари й смерть. А я колись вам говорив, — він винувато утомлено обернувся до Роми, — "Ich glaube an keinen Tod"1, а оце вірю. Ні, це значить, не можна собі дозволяти понад сили". Але він уже не був для неї холодним залізом, принцом Просперо. Він дивно втратив владу над нею, кволий скрипаль. Рома, мерзнучи, встала, щоб пройти в другу кімнату. Там був сумбур, розвал після вчорашньої ночі. Кімната, як розхристана повія. "Але ein besseres Leben2 він напевно не знайде", — згадалось їй. Вона покрутила радіо, відчинила вікно. Вдарило морозом, туманом, надією, меркло, повторялось звідомлен-ня командування. Восьма наближалась. Рома витягнула шухляду в столику під радіо, де лежав завжди револьвер. В дзеркалі праворуч яснів окравок другої кімнати, рам'я Гельмута, що сидів за столом, непорушно, кам'яно. Вона

хотіла взяти точний приціл. Уявила собі його — обличчя на паперах, на телефонному шнурку, обличчям до вікна, одним рам'ям безвладно впершись у кант3 стола. Волосся б упало вниз, на чоло, і лисина засвітилася б. Пальці упали б на зелене сукно стола, але не ті цупкі пальці, стилети, кігті; пальці, що драпіжно4 й підло чіплялися за життя.

В кімнаті сухо ляснуло — зіскочив телефон з вилок чи засунулась автоматична шухляда.

"Sterbe ich gleich alle Stunden, — шепотіла Рома, — so habe ich jedesmal ein besseres Leben funden.Шепотіла, й уста завмирали, як струна, тільки торкнена, а вже мертва.

***

Це був сон, чи яв — вони з дядьком Петром, узявши Рому всередину, бігли вулицями з цього кварталу, що міг бути щохвилини за-бльокований. "Добре було — нам нічого було робити, — весело кинув дядько Петро, — він і сам краще не міг би зробити". — Світлість, тремтлива світлість роздалась перед ними.

8.1. 46.

1 Я не вірю у жодну смерть (нім.).

краще життя (нім.). л Кант — край, ребро.

4 Драпіжно — хижо.

5 Помираючи щогодини і щомиті знаходячи краще життя... (нім.)